معصوم

اثر محمد ذاكر الهادیی

ناشری : محمد فاتح الـكريمی

اورنبورغ

محمد فاتح بن غلمان کریموف مطبعه سی

۱۹۰۶

Дозволено цензурою С.-Петербургъ, 30 ноября 1905 года.

— معصوم —

توشلك يـاغندن تون ياغينه زورغنه بر صو آغادر: صونك بعض يزلری صای، بعض یرلری تیره‌ندر. صونك اوك یاغنده پچانلك بولون، صول یاغنده اورمان هم طاغلقدر. ترکلك ایچون یاغشی بر اورن اولدیغندن طاغ ابتـداگنده صو بوینده تزلوب کیتـکان، اوزنغنه اوراملی بر آول اوطورمشدر. بو آولنك اورامی برگنه ایسه‌ده غایتده اوزندر. یورت برلری هر قایوسی اوزلرینك بایلقلرینه قاراب توزلمشدر. اوی توبه‌لری: بعضیسی تیمر برلن بعضیسی طاقتا برلن یابلغان ایسه‌ده صالام وقابق برلن یابلغانلریده آز دکلدر. بریاغنده صو. بر یاغنده اورمان اولدیغندن بو آول قارارغه کیلشلی وگوزل کورنشلیدر آولنك اورته‌سنده یشیل توبه‌لی بیوك مناره‌لی مسجد آولنی یملندرر، مسجد یاننده واق‌غنه آغاچلر اوطورتلغان باغچه‌اچنده‌کی قزل توبه‌لی مکتب کوڭللرنی راحتلندرر ایدی. اوشبو بر اورامدن عبارت اولان آولنی «اوزون آول» دیه یورتلور ایدی. اورامنك قویاش چغش یاغنده، مسجد طوغرو سنده‌کی یورتقه نچکه‌لب قـارالسه‌ده حالینه دوشونلسه بیك آیانچلی بر حالنده کورینور ایدی. یورتنك اورام یاغنده‌غی قویماسی، صاب صاری نارات آغاچدن یاصالغان قابقاسی، قابقادن کرکاچده اوك یاقده تورلو تورلو آغـاچلر اوطورتلغان باغچه‌سی، یورتنك اورتـالغنده قاره قارشو ایکی اوی، کلات، صارای، مونچه کبی نرسه لرنك هر قایوسی اوز اورنلرنده بولنماشی، یورتنك ایاسی فکرلی واجتهادلی بر آدم اولدیغنی بلدرر ایدی. یورتنك آرت یاغی صوغه طابا اوزایوب کیتکان، صو یارینه بازوب تره‌لگان، چیته‌ن بولسه‌ده بیك بیوك ایدوب طال جبوغندن اورلگان، چیته‌ن بوینده نارات آغاچلری، صوغه یاقین برنده طاللر اوطورتلغان، بعض برنده

کابسته وکیشر کبی نرسه‌لر اوطورترغه‌ده اورن حاضرلنگان ایدی. کونلرنك برنك ایرتانگی چایدن صوك ساعت طوقزده، قویاش بتون دنیانی نورلاندرمقده، هر نرسه‌نی غفلت یوقوسندن اویـاندرمقده، آغاچلر واولنلر یشه‌رمکده، کوندن کونگه یوقارو کوتارلمکده. طاغ اوستنده‌گی اورمان بیگره‌کده گوزل بولوب کورنمکده. آدملرنك علم. وهنرده بعضیلری آلغا کیدوب بعضیلری آرتده قالدقلرینی کوز آلدینه کیتورمکده ایدی. آغـاچلرنك بعضیلری چچك آتقان، بعضلری یومارلانغان، بعضیلری یـاکا یافراق یارغان، بعضیلری یاکا یارا باشلاغان، بعضیلری قوروب قالغان، وبعضیلریده تمام چروب آوغان ایدی.

چونکه ماینك اولـگی کونلری، یلنك ایك دردلی وقتلری، هر نرسه‌نك حرکتده و اوزگارمکده اولان زمانلری ایدی. مسجد طوغروسنده‌گی یورطنی کورسه‌تکان ایدك، شول یورتنك آرت بوـ لمنده، نارانلر، طاللر اوطورتقان یرنده، اوتوز بیش یاشلر چامالـ سنده بر خاتون، یاننده اوج دورت یاشلرنده بر ایر بالا، ایکیسی برگه یورمکده‌لر ایدی. بوخاتوننك آیاغنده‌گی شیبلیتی، اوستنده‌گی کولمك و کامزولی، مرزا خاتونیمی، دیه گمان ایتدرسه‌ده، باشینه بورکانگان چاپانی، قزان سوداگیرلرندن برینك خاتونی دگلمی، دیه کوکلـگه شك کیتورمکده ایدی. بالانك باشنده‌گی فسینه، اوستنك‌گی یشل کامزولینه، آیاغنده‌گی چیتك کاوشینه قارالسه، بر یاقغه‌ده حکم ایدلماینچه قالور ایدی. خاتون اورتا بویلی، آق یوزلی، مائی کوزلی، هر اعضاسی بیك کیلشلی، گوزل کورنشلی، قارا خدمتده بولنماغان پاکیزه بر خاتون ایکانلـگی بلونسه‌ده، کوزینك بر آز باطقانلقی، بیتنده‌گی آزغنه جیورلغان یرلری، تنینك بوشایغانلقی، یوروگانك هر وقت فکرله‌ب یورمکی، اوّلك راحتك بولوب، حاضرده

قایغولی بر خاتون اولدیغنی کورسه‌تمکده ایدی. بالا: آق تنلی، قارارغه یملی، کوب جهتده خاتونغه اوخشاغان ایسه‌ده، اوخشاماغان یرلری‌ده بار ایدی. خاتون بالانك قولندن طوتوب، یورتنك صوغه تره‌لگان، طاللر اوطورتلغان یرینه باروب، صوغه یوری طورغان کیچکنه قاپقاغه طایانوب، صو بوینده‌گی نرسه‌لرنی کوزدن کیچوردیده اوف! دیوب بر اوزون صولش آلدی. طورغان یرنده قوزغالماینچه بایتاق وقتلر فکرده قالدی. چونکه هر نرسه‌ده شادلق، قوانچ کورلدیکی حالده، اوز حالینه قاراب اوزینی هر نرسه‌دن بختسز وآیانچ حالده کوردی: قویاش قوانچندن کولوب، بتون بر یوزنده‌گی نرسه‌لرنی کولدروب طوره، هواشادلغندن آچق یوزوبیومشاقلق کوستره، صو کیفله نوب ایکی یاققه بورلا، بورلا آقرنغنه آغوب بارغانده، کیفینه چدا ـ ماینچه شرقلداب کولوب یباره، بالقلر شادلقلرندن چداماینچه کوکـکه اوچماقچی بولوب، سیکروب ینه صوغه توشه، یار، راحتندن صو اوستینه یقلوب توشه‌ده، حضور قیلوب صو برله آغوب کیته یا ایسه صوغه واق طوپراقلرنی توشروب صونی شرق، شرق، کولدره، اوله‌نلر هر قایوسی یاشل کیملرینی کینوب بعضلری تورلو چچکلر کورسه‌توب شادلق وقوانچ بلدره، آغاچلرده هر قایوسی قوانچندن یاشل فلاقلر سلـکه، آتا قاز آنا قاز، جایلك آق کیوملرینی کیوب، بالا لرینه بارچه‌سینه بر توسلی صارغلت ختفه کیملر کیندروب، صو بوینده یورمکلری، صو اوستنده یوزمکلری، شهر بایلرینك اوی جماعتلری برله داچالرده سیر وتماشا ایلمکلرینی ایسکه توشوره، قارا قارغه‌نك طال آغاچنده‌گی چبقلردن یـاصالغان اویاسی، اویاده زور آغزلی جونسز بالاسی، قارقلداب طورغان قاب قارا آناسی، آتا قارغه برله آنا قارغه‌نك شول بالالرینه قاراب قوانمقلری، بری برینه محبت کوزلری برله قاراشوب قارقلدامقلری، برنك کوزل طـاوشلرمزدن

باشقه لرده محروم بولماسون، دیوب هر وقت قچقروب طورمقلری،
ایك توبه ن درجه ده ترکلك ایده ن آول موژیقلرینك حاللرینی،
صالام توبه لی چیته ن آلدلی اویلرینی، ایرته طورغاچده خاتونلری
برله طالاشمقلرینی، چای حاضر بولغاچ خاتونلری برله اوطوروب،
هیچ نرسه بولماغان کبی اوزلرینك خدمتلرینی سویله شوب، کیگاشب
چای اچمکلرینی، قارشولرنده گی مانقالی بالالرینه قاراب
قوانمقلرینی، بعض آدملرنی آیاب، اوز حاللرینه شکرانه ده بو-
لنمقلرینی خاطرگه کیتوره؛ طال باشنده گی صیرچقك بالا اوچورمقی، آتا
آناسینك ایکی یاقده اوطوروب قاراب قوانمقی دشمان، کیلگانده هر
ایکاوی برگه له شوب دشمانغه قارشو طورمقی، قوانچ وشادلقده، قایغو
وحسرتده، هر ایکیسینك برگه بولمقی، دنیانك راحتی محبتلی بر
یولداش ایله پاراولمقده، محنت ومشقتی یالغزلقده اولدیغنی کوز
آلدنده کورساته ایدی. خاتون شول نرسه لرنی کوروب، اوز حالینی
دوشونوب یوره گی یاندی، اوف! دیوب، کوزندن یاشلری طامدی،
شوندن صوك بالاسنی قولینه آلدی، یوزینه قاراب بالانك کوزلرندن
اوبدی، بالا محبتی برله حسرت اوتنی سوندردی.

خاتون آرتقه قایتوب یشل چیره مگه اوطوردی. قولنك گی توگه
ره ك قزل شارنی آطوب یباروب، بالاغه بار! بکا کیتور، دیه بیورور
بالا یوگوره، یوگوره باروب شارنی آلور، آناسینه کیتورور، آناسینك
بوینینه آصلور، آناسی ماڭغایندن کوزلرندن اوبه ر، شونك برله یوانوب
قایغوسی کیده ر، حسرت اوتی سونه ر ایدی.

بو خاتون بز اویلاغانچه مرزا خاتونی، یا که قزان خاتونی دکل
اوشبو آولنك وفات اولمش امامی فخری حضرتنك خاتونی حیات آبصتای
ایدی. فخری حضرتنك وفات بولوی حیات آبصطای ایچون آغر اولدیغی
کبی آول خلقی اوچونده ینگل دکل ایدی. فخری حضرت: یکت طبیعتلی،

بهادر قیافتلی، آچق یوزلی، طاتلی سوزلی، هر نرسه‌دن خبرلی، وعظ نصیحتی بیك اثرلی، هر اشنك تدبیرلی بر ذات ایدی. بعض ملالرمز کبی مجلسلرده غیرت کورسه تەم دیوب چیکرمەز، علم کورسەتەم دیوب ماقتانوب سیکرمەز، طوقلق کورسەتەم دیوب کیکرمەز، موژیقلرنك خاطری اوچون فائدەسز سوزلر سویلەمز، آشنك طاتلی لغندن، بلشنك یاخشی لغندن، ایت‌نك سیمزلـکندن، اتچ‌لرنك اولـگروندن بحث ایلەمز ایدی. هیچ بر وقتده اوزینك حالندن زارلانوب، باشنی توبەن صالوب، یغلاغان طاوش چقاروب، آه! واه دیوب، اوزینی مسکین کورسەتوب، عشر، فطر وباشقه صدقەلردن بحث ایدوب اوطورمەز ایدی. سویلە گان سوزلرینی قرآن، حدیث، حکمت کتابلرندن آلوب سویلر، آچق عبارەلر ایله ترتیب ایلار، موژیقلرده آنك سوزلرینی چن کوکل ایله طـڭلار، هم بیك آچق آڭلار، آڭا اخلاصلری آرتور، کوز قارامشندن اویالورلر ایدی. بونك ایله برابر ایسکی‌دن قالغان ناچار عادتلرنی قالدردی، خلقنی جماعت نمازینه یوررگه عادتلەندردی، اوزی اجتهاد ایدوب مسجد ومدرەسه صالدردی، مکتبك بالالرنی ترتیب برله اوقوتا باشلادی، شونك کبی نیچه تورلو آغر خدمەتلرنی باشقاردی. فخری حضرت قرق‌یاشنك وفات‌اولدی. محله‌امامسز، یورتی خواجەسز، معصوم آتاسز، حیات آبصطای‌ده یالغز قالدی. فخری حضرتنك یورتنك حیات آبصنای ایله معصوم، خدمتچی خاتون‌دن باشقه بر آدمك یوق ایدی. حیات آبصطای یاش خاتون بولسەده، فخری حضرت برله آرالارنك محبت کامل اولدیغندن، آنك ایتکان وصیتلرنی طوتارغه، معصومنی تربیه ایتوب، شول یورتك طورورغه، ایرگه بارماسقه کیسوب قویغان ایدی. فخری حضرت یورتندن چقماسقه، معصومنی زورایغانچه اوقوتورغه، محله خلقی کوتسەلر اوز اورنینه امام ایترگه ایتوب قالدرغان ایدی. فخری حضرت‌نك آغاسی شیخی مؤذن اوقازلی اولدیغندن، امامق اشارینی

اول ادا قیلماقچی بولوب محله خلقیده معصومنی کوتمکچیلر ایدی. حیات آبصتاینکده نیتی: قولندن کیلگان قدر معصومنی تربیه ایدوب، زورایغانچه اوقوتوب، آتاسی اورنینه امام ایدوب، بر تذکیره (صاغنمق لق) ، اوزلرینه برصدقهٔ جاریه قالدرمقچی ایدی. حیات آبصطاینک قالغان عمری، قولندهگی بر تین، ایکی تین دن جیغان دولتی، شول اوج یاشلك معصوم اوچون بیلگولهب قویلغان ایدی. دنیاده بار قایغوسی وحسرتی شول معصوم اوچون اولدیغی کبی، نی بار کوتوب طورغان امیدی هم قوانچیده شول معصوم ایدی.

۲

هرمتلو اوقوچیلرمزغه اوزون آولدن ایللی چاقرم یراقلق ینه بر آولنی تانوتمق تیوشلیدر. چونکه حکایهمزنك اصلی، توبی شول آولدن باشلانور، کوبرهك شول آول ایله اوزون آول آراسنده یوریلور.
بو آولنكده یورت یرلری باشقه آوللردهگی کبی بولسهده، کوزل مسجدی، زور مدرسهسی، شهر فورماسنده صالنغان مرزا یورتلری برله باشقه آوللردن آیروملق کورنور. بزنك اوچون کیرهکلیسیده مدرسه ایله مرزا یورتیدر. قویاش چغشندن قویاش باتشینه اوزایب کیتکان زور اورامنك اورتالغنده مسجد، مسجد طوغروسنده، اورامنك تون یاغنده، چیتهن برله احاطه ایدلمش یورت اچندهگی طاقته توبهلی اویلر، شول آولنك مدرسهلریدر.
شولوق اورامنك قویاش چغش طرفنده، ایك اوچده، آولغه یالغانوب تورزلگان یورت، یورتنك اورام بویینه اوزایتوب صالنغان، آستی طاش، اوستی آغاج. ایکی قاتلی، سیگز تدرهزهلی، یشل توبهلی اوی مرزا یورتیدر. اوینك آول طرفنده، شهرفورماسنده یاصالغان، تورلو، تورلو بویاولر برله بویالغان بیك گوزل قابقاسی

کورنور، یورت‌نك اچینه شول قابقه‌دن کرولور، قابقانك اوستنده‌گی یازوغه قاراب مرزا یورتی ایکانلـکی بیك آچق بلنور. مدرسه‌لردن بزگه کیره‌کلیسی درس خانه‌در، یعنی: مدرسنك درس بیره طورغان اورنیدر. توشلك یاغندن تون یاغینه اوزایتوب صالنغان، اورتاسندن بوره نه برله بولنگان، ایکی بولملی، طاقته توبه لی اوی، قابقه دن کرگاچ اوڭ یاقده، قاراغان کشیگه بیك آچق کورنه‌در. اورتالغنده ایشك، شول ایشکدن کرگاچ ینه اوچ ایشك کورنور. اوڭده، صولده، قارشوده، اوڭده درس بیرله، صولده کتابلر طوره. قارشوده بر خلفه نك اورنیدر. خلفه‌نك بولمه سی: طاقتا برله بولنمش ایکی ترزه‌لی عادی بر چولاندر. بولمه نك اچی: ایشکدن کرگاچده اوڭ یاقده ایشك توبنده پیچ، صول یاقده اشقاف. اشقافده کتابلر، توررده ایکی ترزه، بری ایشك طوغروسنده، بری آزغنه اوڭده، ایکاوینه گیزجایلـگان، استینه‌سینه چبارکاغذ یابشدرلغان، هر ایکی ترزه‌نك طوغروسنده تابانلك اوستال قویلوب اوستال اوستنده کتابلر قویلغان ایدی. شولوق بولمه‌ده، کیچلرنك برنده، ساعت اون ایکیده، خلق بارچه‌سی یوقوده، اوڭ یاقده‌گی اوستالده بر شاکرد کتاب قاراب اوطوره ایدی، شاکرد: زورغنه‌گوده‌لی، قارا توکلی اوتکون‌کوزلی، قزل یوزلی، صقالی قرغان، میوغی بورولغان. قولینه بر کچك کتاب طوتقان، شول کتابقه قاراب دنیاسنی اونوتقان ایدی.

بر وقتده شاکردنك یوزی اوزگاردی، کوزی یاشلاندی‌ده اوف! دیوب کتابنی اوستال اوستینه قویوب «بزده انسان بولوب، اوزمزنی آدمدن حساب ایدوب دنیاده طورامز، اون بیش یکرمی یل وقتمزنی مدرسه‌ده اوزدرامز، تمام جهل مرکب بولوب ینکاچ، ملالقغه اورن ازلەب ینه‌ده بر نیچه یل‌نی اوتکاره‌مز، شوندن صوڭ بر آولغه ملالقغه اورن چقسه، قایدن چقدی بو بخت دیه‌رك کیله‌نوب بارامز، موڭیق

لرنی عشر ، فطر ، فدیه وباشقه صدقه‌لرگزنی ملاغه بیرگز ، دیوب اوگوت ونصیحت قیلامز ، وعظ نصیحتلرمز تأثیر ایدوب صدقه‌سنی بیرسه ، مدرسه‌ده یاتونك فائده‌سی چقدی ، دیوب قوانامز ، شونك اوستینه اوزمزنی ملت خادملری دیوب ماقتانامز . شول سوزلرنی کوڭلدن ایتدی . شاکردنك قولنده اسماعیل بك نك (ایکی بهادر) آدلی رساله‌سی ایدی . شاکرد افندینك قلبینه اثر ویره‌ن ؛ کوڭلینی اویغاتقان نقطه‌سی : احمد مدحت افندینك رودوس آطه‌سنده محبوس بولوب ، شول وقتده حبسده اولان آدملرنی برله‌شدروب ، آنلرغه وعظ نصیحت ایده‌رك بر بیوك مدرسه‌نك بنا ایدلمه‌سینه سبب اولمقی ، شوندایون وقتده‌ده خدادن امیدنی کیسمه‌یوب ، توکل ایدوب ، خداغه طابشروب ، انسانیتگه بیوك بر خدمت ایله‌دیکی ایدی . شاکردافندی ساعتکه قارادیده اورنندن طروب طشقه‌چغوب کردی ، اولگی اورنینه اوطوروب ، اوستال طارتماسنی آچوب بر مکتوب آلوب اوقورغه کرشدی . اوقوغان وقتده شاکردنك میوقلری سلکنور . آغزی جلما یور ، کوزی‌کوله‌ر ، کوڭلی : « آه نیندای گوزل یازوی ، یازوندن گوزل معناسی ، بارچه‌سندن گوزل‌ایه‌سی . شول سوزلرنی ایتور ایدی .

مکتوب:

افندم ! مکتوبڭز ایله بنی قواندردڭز ؛ بارچه حسیاتمی اویاندردڭز ، مکتوبڭزنی بر طلسم ایله‌می یازدڭز ؟ ! یوقسه اچینه بر جاذبه‌لی نرسه‌می صالدڭز ؟ ! مکتوبڭزنی اوقوب طویا آلمایمن ، اوقودن اوزمنی طیا آلمایمن ، آولاقدقالسه‌م قولمده سزنك مکتوبڭز ، کوزمنی یومسام کوز آلدمده سز ، برکون چای اچکانده آڭلاغان معنالرهر قایوسی حق ، هیچده‌شك کیتورمه ، جوابلرمده شول وقتده‌گی جوابلر ، تکرارغه حاجت یوق ، باشقه‌سوزلرمزنی اوزڭزنی کورگاچ سویله‌شورمز .

« بدرکه‌ی »

شول آولده مرزا اوینده، اورتسالقده اورام یاغنده، قابقا طرفنده اوچ تره‌زه قالدروب، دورتنچی، بیشنچی، آلتنچی تره‌زه‌لر، مرزانك قوناق بولمه‌سینك تزه‌زه‌لریدر. قوناق بولمه‌سینك اچدن کورنشی: ایشکدن کرگاچده اوڭ یاقده تورگه قارشو زورغنه اشقاق قویلغان، صول یاقده استینه ساعتی اوڭ یاق استینه‌ده تورلو رامقالر، صول یاق استینه‌ده زور کوزگو، کوزگو آستنده استینه‌گه تره‌لوب قویلغان کچك اوستال، اوستال اوستنده مصنوعی چچکلر، قزل یشیل‌توسده شم‌لر، شارلر، لامپلر، تورده‌ایشك کبی زور، زور تره‌زه طوغروسنده کانافی، کانافی یاننده زور اوستال، اوستال تیره‌سنده اورندقلر (استوللر) تزلگان، اوستال طوغرسنده، اورتالغنده، زورغنه لامپا آصلغان. کیچلرنك برنده، مرزا آوینده، قوناق‌بولمه‌سنده، ساعت‌اون‌برده، اوستال طوغروسنده آصلغان لامپا غایتده یاقتروب یانمقده، بتون بولمه‌نی نورلاندرمقده، اوستال یاننده اورندقلرنك برنده، لامپا طوغروسنده بیك گوزل بر قز اوطورمقده، قولینه بر مکتوب آلوب بیك نچکه‌لب اوقومقده ایدی. گل چچگی توسلی کولمك گویا تنینه یابشدرلغان، بیلنی قسقان، کوکره‌گی قالقغان، ساچ طلملری آرتدن صالنغان، یوزی آی کبی طولغان، بیت اورتاسی قزل آلما کبی بر آز باطقان، ایرنلری: یاڭا چچك آتا باشلاغان قزل‌گل کبی، آزغنه آچلغانده قزل چچك کورنگان، کوزلری: فیروزه‌می، زبرجدمی، بزگه معلوم بولماغان، قیمتلی جوهردن اشلانوب قویلغان، قاشلری یاڭی طوغمش آی کبی صزلغان، اوستال یاننده گویا بر قدرت بوکیتی قویلغان، لامپاده بوڭا عجبله‌نوب آغزینی آچقان، بارچه نورینی اوستینه ساچقان ایدی. مکتوبنی اوقوغان وقتده یوزینه شفق قزللغی کبی قزللق کیلور، قزللق بنه‌ر آقاق کیلور کبی دائم اوزگارور ایدی.

مکتوب: ـ خانم! بر کون چای اچکانده بندن کتاب صورادڭ، شول وقتده بڭا محبتلی کوز ایله قارادڭ. بن ایسه «سزنڭ قاراوڭزدن» «بن سنی بیك سویه‌من» دیگان معنانی آڭلادم. شوندن صوڭ بن سزگه «بنده سنی بیك سویه‌من» دیگان معنانی آڭلاتوب جواب بیردم. اگرده بن اشمده خطا قیلغان بولسم عفو بیورڭز! بنده خطادن خالی دگل. بنی شول تشویشدن قوتقارور اوچون بر مکتوب یازمقڭزنی اوتنه‌من.

«اسلام»

بو یورت اوچ یل ئلك وفات اولمش بر مرزانڭ یورتی اولوب، یورتنڭ خواجه‌سی شول مرزانڭ خاتونی، آلتمش یاشلرنده بر قارت بیکه ایدی. مرزانڭ اوتوز یاشلرنده بر قزبالاسندن باشقه بالاسی یوق ایدی. قارت بیکه: جومرد طبیعتلی، فقیر و یتیملرگه مرحمتلی، اهل علمگه محبتلی، مسجد و مدرسه‌لرگه یاردملی ایدی. بعض یتیمه قزلرنی اوز یورطینه آلور، اوزلرینه مناسب خدمت بیرور، معلمه آلوب آنلرنی اوقوتدورر، اوز قزلری کبی تربیه ایدوب، بالغه اولدقدن صوڭ اوز تربیه‌سنده کیاوگه بیرر ایدی. مکتوب اوقوچیده شول قزلردن بری، اوّلده بر ملانڭ قزی، آتاسی وفات اولوب، آناسی بیکه‌گه معلمه‌لك‌گه کیلوب، بر نیچه یل معلمه‌لك ایدوب، آناسیده وفات بولوب، بو قز قارت بیکه یورتنده قالدی. بو قز بعض وقتده یاش قزلرغه معلمه‌لك قیلور، بعض وقتده قارت بیکه‌گه خدمت ایدر. قارت بیکه‌ده اوز بالاسی کبی سویه‌ر، هر وقت بدرکه‌ی، بدرکه‌ی دیوب سویله‌ر ایدی. قارت بیکه بر یرگه بارور بولسه بدرکه‌یدن باشقه بارماز، سویگان قوناقلری یانینه بدرکه‌یدن باشقه اوطورماز، مجلسده بدرکه‌ی بولماسه قارت بیکه‌نڭ ده کیفی طابلماز ایدی. قارت بیکه‌نڭ یتیمه قزلرغه، طول خاتونلرغه یاردمی اولدیغی کبی شول آولده‌گی مدرسه شاکردلرینه ده یاردمی

یته‌ر، کوب شاکردلر بیکه‌نك کیمنی کیه‌ر، آشنی ییه‌ر ایدیلر.
قارت بیکه‌نك قوناق بولمه‌سی بر مکتب خانه قبیلندن اولوب، کیلگان قوناقلرغه ایشکی آچق، اوقوغان کشیگه کتابلر غزته‌لر حاضر، چای اچکانگه صماوار حاضر، قوناق بولمه سنده هر وقت قوناقلر کوب بولور، شول تیره ده گی ملالر، مدرسه ده گی شاکردلر کیلور، چای اچلور، کتاب غزته اوقلور، آراده بعضا چای اچه‌ر اوچونگنه کیلگان آدملرده بولنور ایدی. قارت بیکه‌نك عادتی: هرپنجشنبه ده قوناق بولمه سنده چای حاضرله‌تور، برشاکردنی چاقرتور، قرآن اوقوتور، حکایتلر سویله‌تور اوزی طڭلاب اوطورور، چای یاننده اوز قزی... بیکه ایله بدرکه یده بولنور، اول شاکرد بیکه‌نك گویا اوی جماعتندن حساب ایدلور ایدی. بو اشنی ادا قیلوچی: مرزاغه مناسبتلی برملانك بالاسی، شول آولنك مدرسه شاکردلرندن اسلام دیمکله مشهور اولمش برخلفه ایدی. اسلام شول مناسبتله هر وقت بیکه‌نك قوناق بولمه‌سینه یورور، تورلو کتابلر، غزیته‌لر اوقور، فکری آچلور، حالینی دوشنور، کیله‌چکنی قایغورتور، اوزینك آخرده امام بولوب چغاچقینی اویلار، امام بولمق طاغ کیسمك. دیگز کیچمك کبی آغر کورنور ایدی. اسلام هر پنجشنبه کون بیله اویینه بارور، قرآن اوقور صوك چای اچه‌رگه اوطورور، قارت بیکه‌ده کرور، یاش بیکه ایله بدرکه‌یده بولنور، حکایت سویله‌ر، قارت بیکه‌نی آناسی، یاش بیکه ایله بدرکه‌نی سڭلسی دیه گمان ایتار، بدرکه‌ی حقنده هیچ نرسه اویلاماز، یوزینه‌ده نچکه‌له‌ب قاراماز، بدرکه‌ی حقنده صورار بولسه‌لر، جوابقه‌ده قادر اولماز، هیچ نرسه بلمز ایدی. بدرکه‌ینی اسلام نیچك بلدی ایسه، بدرکه‌یده اسلامنی شول روشده بلور، اوزینك بر طوغان آغاسی دیوب، شول کوز ایله اسلامغه قارار ایدی. شول روشده کوب کونلر اوتدی، اسلامنك اویله‌نور وقتلری یتدی.

اویلەنو حقندە یازلغان کتابلرنیدە قارادی، آلاچق قزنی کورمك، اخلاق وطبیعتنی بلمك مسئلەلرنیدە کوزدن کیچوردی. اوزینە کوروب آلورغە بر قز ازلی باشلادی، لکن بدرکەیدن باشقەنی طابمادی. اسلام اولدەگی کبی بیکە یورتینە یورور، چای اچارگە اوطورور، بدرکەیلە چای یانندە بولنور، اسلام بدرکەینی کوزلەر، اوزینە مناسب بر زوجە ازلەر، لکن اسلامدە باشقە کوز، بدرکەیدە بو وقتدە باشقە قز ایدی، بدرکەینك دە فکرسز وقتلری اوتکان، یاشی اون آلتی طولوب اون یدنچیگە کیتکان، بارچە اعضالری طولوب یتکان، ازدواج مسئلە- لرینی مطالعە ایتکان، اوزینە مناسب بر یولداش ازلەرگە کرشکان، اسلامنی اوزینە مناسب کوروب محبتی توشکان، اسلام آبزی! دیەچك اورندە، اسلام جانم! دیورلك درجەگە یتکان ایدی. شولای بولسەدە اسلامغە بلدرودن چیگنور، هوائی محبتکە حمل ایدلور، دیوب محبتی بارلقنی یاشرور ایدی. بر وقتدە بیکەنك قوناق بولمەسندە، اسلام، بدرکەی، بیکە برگە چای اچەلر ایدی. اسلام ایسە بدرکەینك هر اشنی، یورمشنی، سویلەمشنی کوزدن کیچرور ایدی. بدرکەی مرزا قزارنچە کیینکان، باشینە کیچك کنە شال یابنغان، قونغور ساچ طلملری آرتدن صالنغان، کل چچکی توسلی کولمك تنینە صلانغان، اینەگی یردن سویرەلکان، بیتی قزل آلما کبی تیرلب قزارغان، کرپکلری آزغنە چلانغان، هر اشندە اورتاچە، آقرون یورور، اشنی تیز کوندرور، شارقلداب کولمەز، قچقروب سویلەمز، جلمایوبقنە کولەر، نچکەگنە طاوش ایلە آقرنغنە سویلەر، هر کمنی اوزینە جلب ایدەر، قایغولی آدم کورسە قایغوسی کیدر ایدی. اسلامنك بار اویلاغانیدە بدرکەیگە محبتنی آکلاتمق وآندن بر جواب آلمق ایدی. سوزدن سوز کیتدی، حکایتلردە سویلەندی، اسلام سوزنی مقصودغە بورمقچی بولوب، حسام الدین ملا حکایتنی سویلەرگە کرشدی. حکایت تمام بولغاچ قارت

بیکه « بو حکایت عشق محبت چقنده یازلغان کبی کورنسه‌ده ، ملت‌حقنده بولـغان نرسه‌لرده کوب ایکان » دیدی . شول وقتده بدرکه‌ی‌ده بر معنالی قـاراو ایله اسلامغه قاراب « اول کتاب سزده بولسه بر بالا برله یبارسه‌گز ایدی. » نچکه طاوش ایله آقرنغنه شول سوزلرنی ایتدی .

اسلام بدرکه‌ینك کوز قارامشندن وهم‌بو سوزنی بیك‌زورسوز ایتوب کمال التفاتله ایتووندن « بن سنی سویه‌من ، لـکن بلدرورگه قیا آلمایمن ، سزدن بر خبر کوته‌من. » شول‌معنالرنی آڭلادی . اسلام بدرکه‌ینك کوزینه‌قاراب‌بیك‌چنلق کورساتوب «اوزم آلوب کیلورمن» دیدی . بدرکه‌یده اسلامنك کوز قارامشندن « سن بنم قارشومده بیك قدرلی ، وسویکلی‌سن ، سزنك خدمتگزنی بالذات اوزم کوندرورمن » دیگان معنالرنی آڭلادی . بدرکه‌ی اسلامدن شول معنالرنی آڭلاغاچ، یوزینه شفق قزللغی کبی قزللق جایلدیده « آلوب کیلسه‌گز یکده قوانور ایدم » دیوب جواب بیردی . اسلامده بدرکه ینك جوابندن وهم کوز قارامشندن «سزنك کبی ذاتنك سویکلی‌سی اولمق ، بنم اوچون بیك زور قوانچ وشادلقدر» دیگان معنالرنی آڭلاب بیك قواندی .

چـایدن صوڭ اسلام مدرسه‌گه قایتوب کیتدی . ایکنچی کون یوقاریده ایتولـگان مکتوبنی یازوب کتاب اچینه قویوب ، بر بالا آرتندن بدرکه‌یکه یباردی.

مکتوبکه قارشو بدرکه‌یدن مکتوب کیلوب ، اسلامنك شول مکتوبنی اوقاغانی یوقاریده بیان ایتدلدی . اسلام کیله‌چك پنجشنبه‌نی کوتوب قالدی ، پنجشنبه کون ینکاچ بیکه یورتینه باردی ، بدرکه‌یده اسلامنی قارشو آلدی ، آزاده محبتکه دائر صاغندم ، صارغایدم کبی سوزلرده سویله‌ندی ، بری برینه عمرلك یار اولمق ، قوشلمق مسئله‌لریده تلـگه کردی . بدرکه‌یده بو خصوصده بیکه برله مصلحتله شورگه وعده

بیردی . مجلس قورولدی ، چای اچلدی ، حکایتلارسویلندی ، مجلس تمام‌بولغاچ ، صماوار تمام‌صونغاچ اسلام‌مدرسه‌گه قایتوب کیتدی . اسلام ایله‌بدرکه‌نینك ازدواجلرینه‌قوشلمشلرینه قارشو توشه‌چك آدم کورنمی اسلام‌ایله بدرکه‌یگه یاگی بر اش کبی کورنسه‌ده، قارت بیکه‌نك کوب وقتلردن بیرلی اویلاب یورگان فکری ایدی .

(۳)

حیات آبصتای قولندن کیلگان قدر معصومنی تربیه ایده‌ر ، تلگه اویره‌تور، دین‌طانوتور، خلقنی توزه‌تور، آقرن آقرن هر نرسه‌گه توشندرور ، فکرینی آچار، هر وقتده اوزی برله یورتور ، کچك شاکردکه درس بیرگان معلمه کبی سویله‌ب یورور ایدی .

معصوم ایسه کورگان بر نرسه‌نی صورار ، حقیقتدن بحث ایده‌ر ، حیات آبصطای بلگانچه سویله‌ودن کیری طورماز ، سوزلری جوابسز قالماز ایدی . حیات آبصتای معصومنی یدی یاشندن اون ایکی یاشکه‌چه اوزی اوقوتدی : ترکیچه اوقورغه ویازارغه اویره‌توب ، اوزی اوقوغان عربچه وفارسیچه کتابلردنده بر آز بلدردی . معصومنك زور مدرسه‌گه باروب ملالقغه اوقور وقتی یتدی ، حیات آبصتایغه‌ده بیك زور قایغو توشدی : چونکه حیات آبصتای اوزی مدرسه‌لی آولده اوسکان ، فخری حضرتدن‌ده مدرسه حاللرینی ایشتکان ، مدرسه‌ده‌گی ترتیب سزلکنی بلگان ایدی. حیات آبصتای کبی بالا برله‌گنه یوانوب طورغان یالغز بر خاتونغه ، یوره‌ك پاره‌سی کبی بالاسندن آیرلوب طورمق بیك آغر کورنه ایدی ، یمورقه‌اچنده‌گی چبش کبی معصومغه‌آناسندن آیرلوب، قامچی طوتقان، چراینی صتقان خلفه‌لر ، قاضیلر قولینه توشمك یکل شیلردن دگل ایدی . حیات آبصتای قاشنده معصومنی زور مدرسه‌گه اوزاتمق،

دگز سفرینه یبارمك ایله برابر ایدی . شولای بولسه‌ده حیات آبصتای کوب اویلاغاندن صوك ، معصومنی آتاسی فخری حضرت قایده اوقوغان ، شول مدرسه‌گه یبارمکچی بولدی . حیات آبصتای معصومغه آتاسینك ایسکی چاپانندن بوزوب ، اوز قولی برله یاشل بیشمت ، یاشل کامزول تکدی ، توبه‌تی صردی ، ایکی تیندن جیبولغان آقچه‌سینه یاڭی چیتك ، یاڭی کاوش آلدی ، ایکمك ، کوماچ ، صومسالر پشردی ، کیچدن هر قایوسنی حاضرله‌ب ایرته‌گه اوزاتماقچی بولدی . کیچ برله حیات آبصتای معصومغه‌اورن توشه‌دی . معصوم یاتقانده ایرته گه کیچ اورن توشاوچی آناسی بولمای ، اوزی یا که باشقه بر آدم بولاچقنی اویلاب آرغنه یغلاب آلدی ، تورلی فکرلر ایله یوقلامایچه یاتدی طاڭ آلدنده‌غنه یوقوغه کیتدی .

طاڭ آتدی ، موگلی طاوش ایله قچقرغان ساعت کوکوسینك طاوشینه معصوم اویاندی . شوندن صوك موگلی‌غنه طاوش برله صماوارده شاولارغه کرشدی ، چژ ، پژ مای طاوشلری ، شلطر ، شلطر طابا طاوشلری ، ماچی بالالرینك میه‌و ، میه‌و دیوب آنالرینه قچقرمقلری معصومنك قایغولی کوڭللرینه اثر ویرمکده‌لر ایدی .

شفقتلی آنا سینك جایگان اورنندن طوراسی کیلمایچه بایتاق وقتلر یاتدی ، صوك بر آز غیرتکه کیلوب سیکروب طوردیده قولینه قومغان آلوب طشقه‌چقدی . طشده‌آیاق آستی‌یاچراق ، کوك‌یوزی‌بولوطلی ، قارانغی‌وقایغولی بر کون ایدی . معصوم طشقه چقغاچ حیوانلر یانینه باردی ، هرقایوسنی کوزدن کیچوردی ، آنلرده معصومنك کوز آلدینه کیلوب ، باشلرینی صوزوب ، معصومغه قاراب « صاو بول ، بزنی قالدروب کیده‌سن » دیگان کبی موڭایشوب طوره‌لر ایدی .

معصوم اویگه کردی ، آشیاولق جایلگان ، پادنوسلر ، چنایاقلر قویلغان ، قیماقلر حاضرله‌نگان ، چـای یاننده شیخی مؤذن ، حیات

آبصطای ، خدمتچی خاتون اوطورغان ایدی. معصومه چای یانینه او-
طوردی ، قارشوسندهگی بارچه نرسهلرنی کوزدن کیچوردی. صماوار موگلی
طاوش برله شاولاب طوره ، ماچی ایکی بالاسی برله موگایوب قاراب
طوره، آناسی حیات آبصطایده موگایوب اوطوره ، شیخی موذن بارمق
لرینی یالاب طاماق طویدره ، معصوم آشار آشاماس ، آناسندن آیرو
لاچقینی ، بلمگان هم کورمهگان یات آدملر ایله طورهچقینی اویلاب
اوطوره ایدی .

چای اچلدی . فاتحه قیلندی، مجلس تمام بولدی، شولای بولسهده
معصومنك قارشوسندهگی نرسهلر معصومدن آیرلمقنی تلهمیلر ایدی .
شفقتسز خدمتچی خاتون هر قایوسنی آیروب آلوب کیتدی، معصوم
آرتلرندن قاراب قالدی. صماوار شلتر ، شلتر دیهرك ایسهنلهشدی ،
چنایاقلرده چلتر، چلتر دیه ایسهنلهشدیلر. ماچیلرده خدمتچی خاتون
قوغاچ بورولا، بورولا معصومغه قاراب کیتدیلر .

حیات آبصتای طوروب زور صاندقنی آچدی ، صاندقدن بر
زورغنه توینچك چقاردی ، زور توینچکنی سوتوب اچندن ینه بر
کچکنهرك توینچك آلدی ، اول توینچك اچنده یاولق ، یاولق اچنك
واق توینچکلر ، واق توینچکلرنك اچنده هر قایوسنده تورلو ، تورلو
آقچهلر، قایوسنده ایکی تینلك ، قایوسنده اوچ تینلك لر قویلغان
ایدی.

شول داروغه یارارلق آقچهلرن معصومغه کیرا گینه طوتارلق ،
حضرت ایله خلفهگه صدقهلق ، بر نیچه صوم آقچه صاناب بیردی .

آقچه بیرگاندن صوك « بالام یات یرلرگه بارا چقسن، یات
کشیلر ایلهقاتشوب برگه طورهچقسن، کوب کشیلر آراسنك: زور، کچك،
یاخشی ، یامان کبی تورلیسی بولور، سین اوزکدن الوغلرغه اطاعت ،
کچکلرگه شفقت ومرحمت، اوزك ایله تیگدهشلرگه الفت ودوستلق قیل!

هر کمگه قرنداش کبی اول! استاذگنی حرمت ایت! آنگ ایتکان سوزلرینی طوت! یاغشی‌لر ایله قاتشورغه، آنلر کبی بولورغه، یامانلردن صاقلانورغه، ممکن قدر آنلردن قاچارغه طرش! هیچ کم برله قچقرشمه! کشی مالینی تیکشورمه! اوزگدن باشقه نی بلمه! سبقگنی اوقو! اویون کولکو برله وقتنی اوتکارمه! آقچه‌گنی اورنسز یرلرگه بتورمه! کشی نرسه‌سینه قول تیورمه! کیم‌لرگنی صاقلا! صاغ وسلامت باروب یتسه‌گز، اول مدرسه‌ده کورشی آول شریف ملانڭ بالالری حمید ایله ولید بولور، شریف ملا اوزی بزگه کیله طورغان آدم، حمیدده آتاسی برله بزگه کیلگانی بار، مدرسه‌گه بارغاچ آنلرنی صوراب آنلر یانینه کرورسڭ، اگرده ممکن بولسه آنلر ایله اورنداش بولورسڭ، چونکه آنلر بر نیچه یل طورغان، مدرسه مالینی بلگان، سڭاده بلکه یاردملری تیه‌ر» شول سوزلرنی ایتوب وعظ نصیحت قیلدی.

مدرسه‌گه باراچق نرسه‌لر بارچه‌سی چغوب بتدی، معصومده کوردی که نوبت معصومغه یتدی، شوندن صوڭ ساعت نڭ کوکوسی قایغولی طاوش برله وقتنی بلدردی، معصوم برله ایسانلەشوب کروب کیتدی. معصومنڭده اویده طرودن امیدی بتدی، آناسی ایله کورشوب، دعا قیلوب کرپکلری چلانوب، چغوب آرباغه اوطوردی.

کوك آلاشاده آیانچ معصومنی سویکلی آناسندن آیرورغه اوڭغایسز لانوب بر آز وقت طوقتاب طوردی، شفقت‌سز شیخی چبورقی برله قابرغه بوییننه صزدی، حیوان چاره‌سز اوله‌رق بیچاره معصومنی آناسندن آیروب آلوب کیتدی.

شیخی کوك آلاشانی چبورقیلاب یوگورتە، آربا تگرمه‌چلری قا-زندیلرغه توشوب سیکروب، سیکروب کیته، معصوم ایسه کیله‌چك کونلرینی فکر ایته، آنا تربیه‌سندن چغوب، یات یرگه باروب، یات

آدملر ایله طورونی اویلاب قایغوره، مدرسەنك پوچماغی بو دنیانك اوجماغی، دیکان سوزنی اویلاب، یاخشی اورن بولسه کیرەك دیوب کوڭلینی یوواتا ایدی.

کون اورتاسنده بر آولغه کروب آت آشاتوب چقدیلر، کیچ برله آخشامدن صوڭ مدرسەلی آولغه یتدیلر. مدرسەگه کرمەی شول آولده ظریف آغایغه کروب قوندیلر. یاستودن صوڭ معصوم یوقلارغه یاتدی، تورلو فکرلر ایله یوقو آلماینچه طاڭ آلدنلغنه یوقوغه کیدوب اویا ندی، یات یرده اولدیغنی، آناسندن آیرلدیغنی خاطرلەب یغلادی، صوڭ طوروب طشقه چغوب طهارت آلوب نماز اوقودی.

نمازدن صوڭ شیخی، ظریف آغای، معصوم برگه اوطوروب چای اچدیلر، چایدن صوڭ معصوم ایله شیخی مدرسەگه کیتدیلر، مدرسەده حمید ایله ولیدنی صوراب آنلر یانینه کردیلر، آنلرده یاقداش دیوب قارشو آلدیلر، اوزلرینه اورنداش، هم قازانداش قیلماقچی بولدی لر، معصومنك اوست باش یاخشی هم پاکیزه اولدیغنی کوروب، بر بای ملانك بالاسی، بونك آرقاسنده بر آز صیلانورغه بولادیب اویلا دیلر. معصوم شیخی برله حضرتکه باروب، صدقەسنی بیرب حضرت برله کورشدی، حضرتده حمید لر ایله اورنداش بولورغه، شفیع الله خلفەدن اوقورغه قوشدی. شفیع الله: مدرسەدن مدرسەگه یوروکان، کوب مدرسەلر کورگان، آخرده بو مدرسەگه کیلگان، حضرتکه خدمت ایتارك نادان بولسەده خلفەاسمی بیرلگان، کوب شاکردلرنك یاش وقتلرینی یلگه یبارکان ایدی. شفیع الله خلفه خاتون ویورت برلەطورور، کونده برمرتبه مدرسەگه کرور، شاکردلرینەدرس بیرور، نیچوك طوغرو کیلسه شولای اوتار، هر آیده بر جمعه سبق سز کونلرده بولور ایدی. درس آراسنده مدرسلر حکایتینی، ایشانلر کرامتنی سویلەر، سبق اوقومایچه فاتحەسز بولوب درجەسز قالغان عالملرنی روایت ایدەر،

کوزلرینه توکوروك سورتور، یا که کوچانوب یاش چقارور، یغلار. شونك ایله درسنی تمام ایدەر ایدی. شفیع الله خلفه شاکردلرنی آقرونلق برله اوقوتور هیچده آشقدرماز، وقتی یتکاچ طوقتاتوبده طورماز، حاشیه اوقوتماز، مناظره قیلدرماز ایدی. چونکه شفیع الله خلفه پروغرامنده درس آلشدرو بر فننی تمام ایتکاچ ' ایکنچی فنگه کوچرودن عبارت دگلدر؛ بلکه شاکردنك یاشینه، یا که بویینه قاراب یورتلور، برلك رقم نك صول یاغینه ایکی صفر قویلورده، حسابدن خبرسز آدملرگه یوزلك دیوب کورسەتلور. مثلا: شاکرد قارارغه یاش بولسه صرف نحو تیرەسنده، تیه صحراسنده آداشقان یهودیلر کبی ایلەندرور، شاکرد پریزوفدن قالسه، یا که بویغه اوسوب کیتسه، ملا جامیگه توشرور، مختصر اوقوتور، ایساغوجی باشلاتور، عذاب قبردن عقائد کورسەتور، فاتحه برلەتمام آدم ایتوب مدرسەدن چقارور ایدی. شول سببدن بعض اوتکونرەك شاکردلری، باشقه خلفەلرنك درسلرینی طڭلاب، استاذلرینك خیلەسینه دوشونورلر ایدی.

شفیع الله خلفه نك حاشیه اوقودن، مناظرەدن طیماقیده باشقه بر سببدن دگل، بلکه اوزینك آرتینه توشەرلر دیوب قورقغاندن ایدی. شیخی مؤذن قایتوب کیتدی، معصوم مدرسه ده قالدی، حمید هم ولید ایله اورنداش هم قازانداش اولدی. حمید ایله ولید ایکی حیوان ایسەلرده آرالرنده آیرملق کوب ایدی: حمید یورت حیوانی ' بر صغر کبی ضررسز اولدیغی حالده، ولیدده تمام بونك کیریسی: غایتده ضررلی یرتقچی بر حیوان ایدی. حیات آبصطای کبی بر شفقلی آنادن آیرلوب، ولید کبی بر یرتقچیغه یولداش بولمق، معصوم اوچون بختسزلك دینولسەده طوغری ایدی. معصوم شفیع الله دن درس باشلادی، درس طوغروسنده آغراق کورمدی، اورنداشلر ایلەده

بر جمعه‌گه‌چه بیك یاخشی قوناق کبی اوتکاردی ، ولید آش پشرور، صماوار قویوب کرتور، معصوم قوناق ، حمید آغا اولور، چای یاننك یاخشی آشلار حاضرله‌نور، حمید صغرکبی ، ولید بوری کبی معصومنك اویدن کیلگان آشلرینی آشار، معصوم ایسه‌چبش کبی چوپله‌نوب قالور ایدی. معصومنك اویدن کیلگان یاخشی آشلری بتدی . آرش ایکه‌گینه‌ده نوبت یتدی ، معصومنك‌ده قدری کیتدی ، ولید ده معصومنی خدمتکه جیکدی ، ولید معصومدن صو کیتورتور ، صماوار قویدرور، آش پشورتور، معصومنك عمرنده برمرتبه کورمه‌گان اشی اولدیغندن بیك مشقت کورر ایدی.

ولید اوّل معصومدن کوله‌ر ، صوکره اورشور ، بر آز بولشور، آچیغی کیلسه صوغار، معصومنك نازیك طبیعتی کوته‌رمز ، جدامانچه یغلار ایدی .

معصوم یاش کوینچه کوب مشقتلر کورر ، آناسنی ایسکه توشورور، اویده‌گی راحتلرنی خاطرینه‌کیتورر ، بودنیانك اوجماحی ، دینولمش مدرسه جهنم کبی کورنور ایدی . کوندن کونگه شاکردلر کوبه‌یور، اورنلر طارایور ، معصومغه ده طورمشلر آغرایور، یوزی صارغایور، موینی قرایور ، بیشمتی دایلانور . قایغو وحسرتدن باشی ایله‌نور ایدی .

شاکردلر آرندی، مدرسه‌لر طولدی، معصوم اوچون مدرسه‌ده طورمشلر بیك‌ده آغر بولدی، چونکه شریف برله‌عارف‌ده کیلدی ، آنلر ایسه خلقده ولیددن کم دگل بلکه آرتق‌ایدیلر .

آنلر آش پشورگانده، صماوار قویغانده معصومغه زیان تیگورورلر، معصومنك صوینی صالورلر، کومرینی آلورلر، آش‌پشورگانده قازانینی اورننندن آلوب چیتکه قویارلر، قارشو برسوز ایتسه‌طوتوب قینارلر، قاضی‌غه کرسه‌بری‌برینه‌شاهد اولوب‌معصومنی عیبلی‌ایده‌رلر ایدی.

بوخصوصده ولیدنك بر آزغنه یاردمی تیه‌ر، معصومغه‌بولشور، وشریف‌لر عارفلر ایله سوگشور، قولینه‌په‌کی طوتوب قارشو طوروب صوغشور، اوصاللغی برله آنلرنی‌بیگار، معصومنیده قل کبی بیله‌ر، اوزی کبی بولورغه اوگوت ونصیحت ایده‌ر ایدی.

ولیدنك بوطرفدن فائده‌سی بولسه‌ده ایکنچی طرفدن معصومنك جاننی طندرماز، کیوملرینی یاخشی اورنغه‌قویدرماز، آیاق آستینه به‌رر، شول سبب‌دن معصومنك کیوملری آیاق آستنده آوناب قارالور، بعضیسی بتونله‌ی یوغالور ایدی.

معصومنك کونده‌لك بیشمتی‌یرتقالانوب گیه‌رگه‌یاراقسز بولدی، ایسکی کاوش یوغالدی، ایسکی چینك‌ده ناچارلاندی، یاڭا بیشمت، یاڭا چیتك، کاوشلرنی کبوب خدمت ایته باشلادی. طوره بارا اول کیوملرده ناچارلاندی، چیتکلرنك آغزلاری آچلدی، کاوشلرنك اورتلری اوزلدی، یاڭا بیشمت‌مایلانوب قارالدی، اوزیده‌بیشمت‌دن کم اولمادی، کومرچی، یاخود تیمورچی قیافتینه کردی، ولیدطرفدن معصومغه تیه‌ورچی دیوب اسم بیرلدی، شریف‌لر، عارفلر آرقلی بتون مدرسه‌گه طارالدی معصوم اسمی‌تمام اونوتلدی.

حیات آبصطای بر آی اوتکاچ، معصوم طوره طورغان آولغه باردی، آولغه یتکاچ اورامده‌مدرسه قابقه‌سی‌توبنده آتنی طوقتاتوب، معصومنی چاقروب چغاروب اوزی ایله‌قوناقغه آلوب بارمقچی بولدی. مدرسه قابقاسی توبنده قوشوب اویناب یوروچی شاکرد مالایلردن معصومنی صورادی، آنلر بلمدی. باشقه‌لردن صوراغاچ باشقه‌لرده بلمدی، شول آراده شریف برله عارف چقدی، آنلردن صوراغاچ آنلر بربرینه قاراشوب «تیمورچی آناسی بولورغه‌کیره‌ك آنك‌اسمی معصوم‌در» دیوب سویله‌شدیلر، شوندن صونك شریف «تیه‌رچی!

تیه‌ورچی ! سینی برخاتون چاقرا !» دیوب قچقرا، قچقرا کروب کیلدی، حیات آبصتای بونی ایشدوب، برآغاردی، بر قزاردی، خدمتچی خاتون‌غنه ایشته‌سون دیوب طوره ایدی.

بر آز وقتدن صوك معصوم چقدی: یوزی صارغایغان، موینی قارایغان، بیشمت مایلانغان، بعض یرلری یانغان، چیتکنك آوزی آچلغان، کاوشلرنك اورتلری اوزلگان قنغر یاملغان اوزیده تلانچی مالای قیافتینه کرگان ایدی. معصوم آناسی برله یغلاب کورشدی، آناسیده معصومنك حالینی کورب بیك آبادی. لکن اوزینه ایتمه دی، باشقه لرغه‌ده بلدرمدی، چینکه چاقروب «بر آز یوونوب، کشیدن آلوب بولسه‌ده یاخشیراق کیم کینوب، بنم یانمه بار» دیوب آقرنغنه قولاغینه ایتدی، اوزی آرباغه اوطروب کیتدی.

معصوم بر آز یووندی، سبقداشلرندن یاخشیراق کیم لر آلوب کیلدی، آناسی یانینه باردی. حیات آبصطای معصومنك حالینی صوراشدی، کیتورگان نرسه‌لرینی بیردی، معصوم نرسه‌لرینی ظریف آغایلرغه ایلتوب قویدی، کیچ برله حیات آبصتای قایدا قوناقدا بولسه، شونده قوندی، ایرته طورغاچ حیات آبصتای قایتوب کیتدی. معصوم غه چیتك کاوش توزه‌تدرورگه آقچه بیروب قالدردی، بازارچیلر آرتندن بیشمت بیارمکچی بولدی. اون بیش کوندن صوك قوناقغه قایتورغه قوشدی.

معصوم مدرسه‌گه قایتدی، ولیدده معصومنی آچق چرای برله قارشی آلدی، چونکه معصومنك قولنده آز تویندك بار ایدی. معصوم چیتك کاوشلرینی توزه‌تدردی، بر جمعه‌دن صوك بازارچیلر آرتندن بیشمت وباشقه نرسه‌لرده کیلدی.

معصوم اولگی خدمتلرینی کوندرور، حمید بیرور، ولید قاراب یورور، جفاسی اولگی جفا، خفاسیده شولوق خفا. شولای بولسه ده معصوم بر آز چنقدی، قاضی قاچیسیده بر ایکی مرتبه آرقاسینه

توشدی. دنیا اوجماعینك یەشلرندن هر تورلیسنی طانیدی.

بر وقتده معصومنی اویلزینە آلورغە کیلدیلر، اویگە قایتام دیب بیك قواندی، قوانچی زور بولسەده بر آز قایغولی بولدی، چونکە شول وقتده غنە بورکی ایلە کاوشلری یوغالوب، بورکسز، کاوشسز اویگە قایتوب کرورگە یکده اوڭغایسز ایدی. نی اشلەسون، بیچارە معصوم تلەسە تلەمسەده، بر سبقلی شندن ایسکی‌گنە بورك آلوب کیدی، کاوشسز چیتك دنگنە قایتورغە چقدی. معصوم آولنك اوچینە یتکاچ آولنی چقغانده، مدرسەگە آلورغە کیلمیلرمو، دیوب آرتینە بورلوب قارادی، آولنی چقوب بر آز کیتکاچ، ینە بورولوب قارادی، آرتندن کیلوب، مدرسەگە آلوب کیتەرلر کبی طویولا ایدی.

شوندن صوك بر آز بارغاچ آول کورنمی باشلادی، معصومدە بر اوزون صولش آلغاندن صوك قوتولدم، دیوب کوڭلی راحتلەنوب کیتدی. کوب کونلردن بیرلی یانوب طورغان حسرت اوتی، صا لقون هوا برلە آقرون، آقرون سونەر، هواغە طارالوب کیتلر، معصو مدە اوزینی باشقە بر دنیادە دیەگمان ایدر ایدی.

معصوم ایکنچی وقتدە اویلرینە یتدی، حبسدن قوتولغان کبی ایرکنلاب کیتدی، آخشامدن صوك آناسی ایلە اوطروب بیك راحتلە نوب چای اچدی، چایدن صوك آش کیلدی، معصومدە عمردە آش کورمەگان کبی لذت برلە آشارغە کرشدی، آش تمام بولدی، فاتحە قیلندی، فاتحەدن صوك بر آزغنە یاصدقغە طایانوب طوردی.

یاستودن صوك مونچەغە باردی، بیك یاخشیلاب صابون برلە یووندی، مدرسە طوزاننددن حاصل اولان قابوغنی صالدی، تنلری یلتگلە یوب قالدی، مونچادن قایتقاچ ینەدە آناسی برلە چای اچدی. چایدن صونك آناسی جایگان اورنغە یاتوب، بتون تنلری راحتلانوب یوقوغە کیتدی، توشندە مدرسەنی کوروب بر آز قورقدی ایسەدە، اویانغاچ اویدە لکنی بلوب قورقوسی

بتدی. بر جمعه قوناق بولغاندن صوك، حیات آبصتای معصومغه قشلق کیوملر حاضرله‌دی، باخشی آشلر پشوردی.

قیش کونلرنده، کون صایون ظریف آغایلرغه‌یرو مشقت بولور، دیوب مدرسه باشنده آزق قویارغه بیکللی صاندق، آیاق کیمی قویار اوچون بیکله‌نه طورغان کچك اشقاف یاصاندی. بر کون ایرته برله، تاغی نیندایون مشقتلر کورر ایکان بالام، دیه‌رك یاشلی کوزلر ایله معصومنی مدرسه گه اوزاتدی. معصومده یاشلی کوزلر قایغولی کوکللر ایله آناسندن آیرلدی، یولده بارغانده، آنا شفقتنی، مدرسه مشقتنی اویلار، توتونسزگنه یانغان اوت کبی بوره کی یانار، یول بویلارینی تماشا ایته‌رك کوکلینی باصار ایدی.

بر وقتده مدرسه‌لی آولنك مناره‌سی کورندی، معصومنك یوره‌کینه گویا اوت قابندی، یاغشی غنه سویلاب بارغانده، سوزینی بولوب طوقتاب قالدی، ینه بر اوزون صولش آلدی، لکن بو صولش اوت یالقنی کبی یاندرر، بیزگاك زحمتی کبی بتون تننی قالتوراتور ایدی.

آولغه یتکاچ طوغر وظریف آغای یورتینه کردیلر، معصوم بر کون بولسه‌ده طنچ بولایم، دیوب اول کیچ ظریف آغایلرده قوندی، ایرته طورغاچ مدرسه‌گه باردی. معصومنك مدرسه‌ده نه ایشنه‌سی، نه کوره‌سی معلومدر: مدرسه قابقاسنده شریف ایله عارف اوچراب «تیمورچی کیله! تیمورچی!» دیوب قچقرغان طاوشارینی ایشتوب، کوزینی آلارتوب ولیده کیلوب چقدی، معصومده گویا حبس خانه‌گه قبول ایدلدی. معصوم حیات آبصتای اویره‌تکانچه یاغشی آزقلرینی صاندقغه بیکله‌ب، مدرسه باشینه قویدی، آیاق کیوملری اوچون ایشلك توبنده، کچك اشقاف قاداقلادی، آیاق کیوملرینی اشقافقه بیکله‌ر، کوکلی طنچلار ایدی.

معصوم اوّلگی خدمتلرینی کوندرور، آقرون، آقرون مدرسه اشلرینه اویرەنور، اشلەودن قورقماز، آرتق قایغورماز ایدی. های! بو وفاسز دنیا، بر یاقدن توزەلسه، ایکنچی یاقدن بوزولا، بر یاقدن قایغو بتسه، ایکنچی یاقدن قایغو چقا: بر کون معصوم چای یانینه بعض نرسەلر توشرمکچی بولوب مدرسه توبەسینه بندی، صاندقنی آچوب یللر ایسدکنی کوردی، حمید ایله ولید تللرینی یالاب کوتوب تورغانده معصوم بوش کیلدی. معصوم آنلرغەده، سویلەدی. آنلرنك کیڭاشلری، مصلحت کورولری سببلی قاضیغه کردی. اش تیکشرلدی، شریف ایله عارف‌نك جنایتی مثبت اولوب، قاضی طرفندن آنلرغه جزا بیرلدی.

بو واقعه دن صوڭ، شریف ایله عارف معصومغه ایکی دشمان بولدیلر، قوللرندن کیلگانچه اذا وجفا قیلدیلر: بر کون شریف معصومنك اشقاف اورنینی اوزینکی دیه دعواقیلوب. اشقافنی واتدی، کاوشلرینی آیاق آستینه آتدی، شول اورنغه اشقاف یاصادی. معصومنك آیاق کیوملری برنیچه کون آیاق آستنده یوروب یوغالدی، چینك دن یورورگه اش قالدی.

عارفده معصومنك حیاسینه طوقناچق بر سوز چقاردی، شول سوزنی خلق آلدنك اینوب معصومنی اویالطور، بوزینی قزارتور، معصوم بیچاره یاڭادن قاضیغه کرورگەده قورقور، طاقتسز بولوب اولاقغه چغوب یغلار ایدی. ولید ایسه، «ات‌طالاشورده ایسنه شور» دیگان کبی اولگیچه آنلر ایله دوست بولوب یورور، برگەلەشوب معصومدن کولەر، آولاقده معصومنیك اوزلری کبی بولورغه، صوغشورغه قچقروشورغه اویرەتور ایدی.

بیچاره معصوم چوپلکك قالغان گل کبی بولوب کیبوب قورودی، قورو سویاککنه قالدی، هر کون آش پشورگانك صالقون تیوب

صرغاولادی . معصوم صرغاو بولوب بر جمعه یاتدی ، حالینی بلدروب آناسینه خط یازدی . بر کون شیخی موءذن معصومنی آلورغه‌کیلدی ، معصوم بارچه نرسه‌لرینی اویـگه آلوب کیتدی ، نیتی بو یل مدرسه‌گه کیلمسکه ایدی .

چونکه[مدرسه‌نك پوچماغی‌بو دنیانك اوجماحی] دیـگان سوزنك بو مدرسه‌لرگه طوغری کیلمادیگینی آڭلامش ، بو مدرسه‌نی دنیا جهنمی دیه اینانمش ایدی شولای بولسه‌ده اویده طوروب سلامتلانگاچ ، اوگوت ونصیحت ایدوب ، حیات آبصطای معصومنی ینه مدرسه‌گه اوزاتدی .

آپریل یتدی ، بوز کیتدی ، قار بتدی ، یر کیبدی ، یلنك اڭ دردلی آیلری ، هر نرسه ترلوب باش کوتره‌چك زمانلری کیلدی ، دنیاده قیش کونلرینه‌قاراغانده باشقه بر دنیا بولدی . دنیانك اوزگارمگیله برابر معصومده اوزگاردی ، اولده دشمان اولان ولید ، شریف ، عارفلر برله قولغه قول طوطنوب ، مدرسه تیره قووشوب یورر ، قچقروب کولار ، آغزینه نی کیلسه شونی سویله‌ر ، آوزندن کچوکلرنی صوغار ، اوزندن زورلارغه قاریشور ایدی .

مدرسه‌دن قایچان‌قوتولورمن ، دیوب یورگان معصوم« مای آینده‌ده طورور ایدم » دیوب آناسینه خط یازغان ، آناسیده معصومنك مدرسه گه کوڭل اوطورتوینه بیك قوانغان رخصت دیوب خط یازغان ، طوغروسی خطا قیلغان ایدی . معصوم صرغاولانوب اویله قایتقان وقتده یاڭادن مدرسه‌گه بارماسقه اویلادی ، لـکن حیات آبصتای ایرك بیرمه‌دی ، تورلیچه یاخشی سوزلر برله اوگوتلاب ینه مدرسه‌گه یباردی . شوندن صوڭ معصوم آناسینك فکرینی آڭلادی ، مدرسه‌دن قوتولمق امیدی قالمادی ، مدرسه‌ده طورونی بوینینه آلدی : نیچك بولسه‌ده مدرسه‌گه کوڭل قویارغه ، شونده‌غی آدملر کبی بولورغه ، ایرکه‌لك‌نی طاشلارغه ، عارسزلـك‌که اویره‌نورگه (کمنك چاناسینه اوطورساڭ ، شونك یرینی یرلا) دیکان قاعده برله عمل قیلورغه ، اوزنچه طرشوب اوقورغه آدم بولورغه اویلادی .

معصوم مدرسه‌ده طورور ، مدرسه عادتلرینه اویره‌نور ، شریف، عارفلر ایله‌برگه یورور ، آنلرنك صابرانیه‌لرنده‌ده بولور ، آنلر ایله‌برگه قیلور، صاف دماغی بوزلور ، کوکلی قارالور ، وجدانی یوغالور ، شول اشلرینه اوزی قوانور ایدی . بر وقتده معصومنك قوناق اویی (کوارتیری) ظریفی آغایلر قوناقغه کیدوب‌اویلری آولاق قالدی ، ظریف‌نك اوغلی ثابت معصومنی آولاق اویگه چاقردی ، بر نیچه یولداشلرده آلوب کیلورگه قوشدی ، معصومده ولید ، شریف، عارفنی آلوب باردی .

آنلر یاش بولوب تورلی اوینلر کورسه‌تدیلر ، کاغدگه چورناب توتونلر چیکدیلر ، هر بر ناچار عادتلرنی یکتلك‌دن حساب ایدوب ماقتاب سویلشدیلر ، مدرسه‌ده خلفه‌لر ، قایسی تماکی چیگه ، قایسی واق صالا ، قایسی . . . ، قایسی . . . ، دیوب سویله‌دیلر ، تون بوینچه یوقلامای قوتوروب چقدیلر ، طاڭ آلدنده یوقلارغه یاتدی ایرته طوروب جای اچکاندن صوڭ مدرسه‌گه قایتدیلر .

شول واقعه‌دن صوڭ معصوم آنلر ایله دوستلاندی ، ولیدنڭ‌ده کوکلی خوشلاندی ، معصومده بو وقتلرده بر آز باش‌ـقاردی : کینوب یاصانوب نازلانوبغنه یوری باشلادی . ولیدده معصومنك قدرینی بلور ، یوموش قوشقانده یومشاق سوز برله‌گنه بیورور ، آغر اشلرده اوزی بولشور ، معصوم اوچون باشقه‌لر برله صوغشور ایدی .

معصوم شول روشده قشنی‌اوتکاروب جایگه چقدی ، مای آینی مدرسه‌ده اوتکاردی، یولن اشلری : ولید ، شریف ،عارف اولدی ، آنلاردن بایتاق درس آلدی ، تمام ولید بولورغه آزغنه قالدی ، اییون باشنده اویلرینه قایتدی .

معصوم اویگه قایتقاچ بر جمعه‌گه قدر اویده‌یم طاپمادی ، یو لداشلرینی صاغندی ، یالغزبولغاچ اویند‌ه‌ده قزق یوق ، موژیق بالالری برله اوینارغه حیات آبصتای یبارمی ایدی . حیات آبصتای، کتاب قارا ! دیگاچ ، معصومده بوز یکت ، جان زهره ، معشوق نامه

كتابلرينى اوقورغه كرشدى ، آنلرنى اوقوب چقغاچ ، شيخى مؤذندن سيدبطـال ، قان قلعه‌سى ، كتابلرينى كيتوردى ، مدرسه‌ده وقتده شريفلردن ايشتوب بلگان ايدى . معصومنك آتاسندن قالـغان تورلو حكايتلر ، ادبى وملى رومانلر ، غزيته وژرناللر كوب بولسه‌ده ، معصوم آنلرنى قولينه طوتماز ، آنلردن لذت آلماز هم سوهز ، حيات آبصناى نه قدر اوگوت ونصيحت قيلسه‌ده آنك سوزينى طـڭلاماز ايدى .

حيات آبصناى سويكلى معصومندن بعض يامان خلقلر ، وقارشولقلر باشقه‌چه اوزگارولر سيزسه‌ده سببنى بلمز ، قيش‌كونلرنده صرغاوندن صوك شولاى بولوب بوزلوب قالدى ، ديه گمان قيلور ايدى .

چنلاب اويلاغانده ، ملت خادملرى تربيه ايدله طورغان ، مدرسه دينيلان ، دنيا اوجماهى ، ديوب اسم بيرلگان باقچه‌دن آلونغان يمشلر ، ملت رئيسلرى ، باشلرى اوله‌چق آدملر ايله اولتورداش بولودن حاصل اولان كورنشلر ايدى . جاى‌اوتدى ، كوز آيلرى كردى ، مدرسه‌گه بارور وقتلر يتدى ، معصومنك‌ده كوڭلينه‌قايغو توشدى . چونكه بو وقتده معصومنك طبيعتى صافلانغان ، دماغى پاكلانغان ، مدرسه‌ده‌گى يولداشلرى ، وليد ، شريفلرنك دوستلقلرى اونوتلغان ، دشمانلقلرى ايسه خاطرده قالغان ايدى .

بوزيكت ، . . . ، . . . كـتابلرنى اوقوب طويغان ، آتاسندن قالغان كتابلرنيده اوقوغان ، كوڭلى بر آز اويانغان ، انسانيتى‌ده اولـگى حالينه قايتقان ايدى . حيات آبصناى كيره‌ك نرسه‌لرينى حاضر له‌ب « قولـگدن كيلگان قدر زورلار آراسينه كرورگه ، ياخشيلر ايله قاتشورغه ، يامانلردن قاچارغه طروش ! » ديه‌رك اوگوت ونصيحت قيلوب معصومنى ينه مدرسه‌گه اوزاندى . معصوم مدرسه‌گه باردى ، بو يلده وليد حميد ، شريفلردن آيرلورغه طوغرى كيلدى ، چونكه شفيع‌الله خلفه‌نك شاكردلرندن بعضيلرى باشقه اويگه چقديلر ، معصومده آنلر ايله برگه چقدى ، باشقه آدملر برله اورنداش بولدى ، وليدلردن آيرلغانينه بيك قواندى . چونكه بو اويده مدرسه‌نك حرمتلو آدملرندن ، جهانشاه

قاضی ایله حضرتنڭ ایکی مخدوملریله بولنور، وبونلر ایله بتون مدرسه خلقینه افتخار ایدلور ایدی.

معصومنڭ قوانورغه مقیده بار، چونکه بواویله طورغانله. مدرسه نڭ یاخشی آدملری ایله مناسبت حاصل ایتمرگه، آناسینڭ وصیتلر ینی یرینه کیتورورگه ممکن ایدی. مخدوملرایکیسی ایکی آبصتایدن اولوب، ایکیسیده اون سیگز یاشلرنده، برینڭ اسمی امیرخان، ایکنجیسی‌نڭ اسمی سلطان مراد ایسه‌ده خلق تلنده امیر، سلطان دیوب یوریلر ایدی. بو ایکی مخدومنڭ هر نرسه‌گه استعداد وقابلیتلری ایله برابر، قراقتکه بارامز دیه‌رك سیاحتکه کیدوب، قزان، سمبر، صاه‌ار کبی، شهرلارنی کوروب، زیارت گاهلارنی زیارت ایدب، طول خاتونلرغه، یتیم قزلرغه، نفل صدقه لرینی بیروب، استعداد وقابلیتلری سایه سنده بعض نرسه‌لر کشف ایدوب، قایتمشلر ایدی.

سلطان مخدوم ترکیه‌ده یا که قریمده بولماغان بر آدم بولدیغی حالده، قریم تاتارندنده ماهرانه تماکی چیگارگه اوگرانمش، استاذلق درجه‌سنی کسب ایله‌مش ایدی. امیرخان مخدومنڭ ده بخاراده بولمای طوروب، بخارا عادتلرینه: افیون قابارغه، واق صالورغه، مهارتی مخدومنڭ استعداد وقابلیتینه بیوك دلیل ایدی. شول سببدن بو مدر سه شاکردلری آره‌سنده، ایکی مذهب اولوب: بری سلطان مذهبی، ایکنجیسی امیرخان مذهبی ایدی. حریت وجسارت صاحبلری سلطان مذهبنی اختیار ایله‌دکلری کبی، مرائی ومداهن، صالقون صوفیلر امیر خان مذهبنی اختیار ایله‌مشلر ایدی. بعضیلری امیر خان مذهبنی اوگره‌نوب، شهادت نامه آلوب، باشقه مدرسه‌لرگه کیدوب امیرخان مذهبنی نشر ایدوب، کوب مدرسه‌لرده شایع ایله‌مشلر ایدی. جهانشـاه قاضی ایکی مخدومگه‌ده شاکرد اولدیغندن ایکی مذهب برله عمل قیلور ایدی.

معصومده مخدوملر برله مناسبت حاصل ایتدی واوزینڭ گمانچه آناسینڭ وصیتلرینی یرینه کیتوردی یاخشیلر برله قاتشدی، آنلر

ایله اورنداش هم چایداش بولدی . بوخصوصده معصومده مشقت کورمه دی ، طوغروسی معصوم آنلرغه قارشو طورسه ده ، اوزلری ازله ب آلاچقلر ایدی .

بوییل معصومنك اش آلغا کیتدی ، ولید ، شریف ، عارفلرگه ده التفات بندی ، معصومنك مجلسداشلری : مخدوملر ، قاضیلر ، گرای خلفه لر اولدی . کیچ برله شاکردلر یاتقاچ ، صماوار قویلور ، مخدوملر نك چولاننده اورن حاضرله نور ، ایکی مخدوم یانلرنده جهانشاه قاضیده بولنور ، معصوم چای یاصار ، چای اچلور ، کوگللر آچلور ، قایغولر طارالور ، امیر خان مذهبیله عمل ایدلور ، سلطان مذهبندن درس ویرلور ، کوب سوزلر سویله نور ، استانبولغه وارلور ، بخارا کورلور ، قزانغه کرلور ، آول قزلرندن باشلانوب قزان قزلرینه یتلور ، بخارا . . . نلری ، . . . . . . ملریده ذکر ایتلور ایدی .

معصومده یاخشی آدملردن یاخشی سوزلر ایشدور ، طلاب اوطورور ، دنیا کورمه گان بالاغه لذتلی طویلور ، فکری بوزلور ، استعدادی جویلور ، صاف دماغینه چوب چار ، توزان توپراق اوتورر ایدی . معصومنك یاش عمری عالم خیالده اوته ر ، وقتلر ایسکان یل کبی کیچه ر ، مدرسه گه نی اوچون کیلگان ، کیله چك کونلری اوچون نیلر حاضرله گان ، آخری نه اولور ، کم اولوب مدرسه دن چقار ، شوندایون نرسه لرنی دوشونماز ، خاطرینه کیلماز ، دوشوندره چك آدملرده کورنماز ایدی .

معصوم قیش آیلرینی مدرسه ده اوتکاروب ، جای آیلری کرگاچ اویگه قایتدی . اویده وقتده معصوم مدرسه نی صاغنور ، مدرسه ده گی ایبداشلر ایسکه توشار اچی پوشار ، واق صالور شونك ایله باشنی ینکللندرر ، قایغوسنی طاراتور کوگلنی یواتور ایدی .

بروقتده (آلدرور کون یازدرور) دیگان قبیلدن اوله رق ،

معصومنك صاوتی برله واغی اونوتلوب قالدی حیات آبصنای طابوب آلدیده ایسنەب قارادی، بوروچ ایسی کبی‌قوتلی آچی‌ایس بورنینه کروب توچکوردی ایسەده بله آلمادی. شوندن‌صونك حیات آبصتای «بونرسه سنکی بولورغه کیرەك، نی نرسەبو، ئللەبرەردارومو؟» دیوب معصومدن صورادی.

معصوم نی اینورگه بلمای بر آز اویلاغاندن صونك «تش دارووی اول، بعض وقتده تشم آورتقاندن آلغان ایدم» دیوب جواب بیردی.

حیات آبصتای «مینم‌دەبعض وقتدەتشم آورتا، بگاده بر آزغه بیرسانه» دیگاچ، معصوم سوزینی راستقه چغاروں اوچون، برکاغدگه چورناب حیات آبصنایغەده بیردی. برنیچه کوندن صونك شیخی موٴذن‌نك‌ده تشی آورتوب، حیات آبصتایغه کیلوب دارو صورادی.

حیات آبصنای معصومدن آلغان‌دارونك یارتیسنی شیخی موٴذنگه بیردی، شیخی موٴذن‌ایسنەب قارادیده «بو..... ایکان» باشقەکشیلرگه بیرمه،دیوب‌قایتوب کیتدی، حیات‌آبصتای قالغانینی اوتقەیاندردی.

بوواقعەدن صونك حیات آبصنایغه معصومنك حالی بیك آچق بلندی، بارهمتنی صرف ایدوب، زور امیدلر کوتوب طورغانده، کوڭلینه بیك قوتچلی فکرلر کیتوردی.

معصوم شول روشده قیشنی مدرسەده، جاینی اویده اوتکارور، یلدن یلغه اخلاقی اوزگارور، ایکی مخدومدن‌اخلاق درسی اوگرەنور، اویده وقتده تکرار ایلەیور، حیات آبصنای قورقو ایله امید آراسنده ایلەنور ایدی.. معصومنك مدرسەگه بارووینه سیگز یل طولدی، زور غنه گودەلی بر یکت بولدی، شفیع الله خلفەنك پروغرامنچه درسلر آلشندی، شرح ملا باشلادی، مختصر کوردی، عقائد طوتوب یورودی، شیخی موٴذن‌نك تدبیری ایله پریغوٴزارده حاضرلەندی.

بو صوڭغی یللرده معصومنك یولداشلری ، مدرسه‌ده‌گی مجلسلرگه قناعت ایتمازلر ، کیچ برله چغوب سیر ایدرلر ، بعض وقتده روس آوللرینه‌ده کیدرلر ، تورلو اورنلرده گیزه‌رلر ، معصومنیده اوزلرینه یولداش ایدرلر ایدی ، آپریل باشنده معصوم حقنده بر سوز چقدی: ایکی مخدوم ایله معصوم ، کیچ برله قزلر یانینه بارغانلر ، آنلرنی مرژیقلر صاقلاب طورغانلر ، معصومنی طوتوب ، آلغانلرده قیناعانلر ، مخدوملر قاچوب قوتولغانلر ، دیوب شاکردلر آراسنده آغزدن آغزغه سویله‌نور آقرنغنه طارالور ایدی .

بو سوزگه کیسوب اشانورلق بر آچق یول کورنمه‌سه‌ده ، بر آز کوڭل آوشرلق یول کورندی ، چونکه شول کونلرده‌گنه معصوم بیك آغر صرخاو بولوب اویلرینه قایتوب کیتدی .

معصوم اویده بر آی یاطوب طوردی ، صوك بر آز یڭله‌یگان کبی بولدی . اوطوروب طورور ، آقرنغنه چغوب یورور ، آرت طرفده‌گی باقچه‌غه بارور ، آغم صوغه قاراب یوانور ، صوك اویگه کرور ، آتاسندن قالغان کتابلرنی ، ادبی وملی حکایتلرنی اوقور ، باشندن اوتکان اشلرنی برەم ، برەم دوشنور ، کوز آلدینه کیتورور ، جوهردن قیمتلی یاش عمرنك ضایع اولدیغنی اویلاب اوکنور ؛ کوز لرندن یاشلر توگلور ایدی .

اولده دوست بولوب یورگان مخدوملرنی ، حاضرده دشمان کورر ، آنلردن اوگره‌نگان اشلرینه توبه ایدر . اوتکان اشلری اوچون چن کوڭلدن اوکنوب « . . . تبارك وتعالی سلامتلك بیروب ، آنامدن رخصت آلوب بر ترتیبلی مدرسه‌گه باروب ، برنیچه یللر اوقوب آدم بولغاندن صوڭ آولمزغه قایتوب ، خلقنی وعظ نصیحت ، بالالرینی تعلیم ایدوب ، آتامنك روحنی شادلاندروب ، آنامنی قواندروب ، دنیادن کیتسه‌مده اوکنماس ایدم » دیگان سوزلرنی کوڭلدن سویله‌ر ایدی .

[٥]

معصوم اوزلرینك یاخشی اویلرنده، قایسیسی قویاش چغشینه توغری شول اویده طوره باشلادی. اوینك اچی آرتق تکلفلی بولماسه‌ده، جای کونلرنده تره‌زه‌لری آچلور، هواسی صافلانور، بارچه تره‌زه‌لرندن قویاش نوری کرور، اچی یاقتورر کوڭلگه شادلق ویرر، معصومغه‌ده بر آزغنه یگللك بیرگان کبی طیولور ایدی.

اوینك اچی: ایشکدن کرکاچده ایشکنك صول یاغنده تورگه قدر طاقتا برله بولنوب، تور تره‌زه‌لردن برنی صول یاقلی گی بولمه‌ده قالدرلمشدر.

ایشك توبنده یان تره‌زه‌لردن برینی قالدروب، تور ایله ایشك آراسنی ینه طاقتا برله بولنمش، تورگه اونه‌رگه اورتادن ایشك قالدرلمشدر. اوشبو ایشکدن کرکاچ اوڭ یاقده ایکی تره‌زه، صولده هم ایکی تره‌زه، دورت تره‌زه‌لی یاقتیغنه بر بولمه کورینور، بولمه‌نك صول یاغنده‌کی ایشکدن، معصومنك یاتا طورغان بولمه سینه کرولور.

اوشبو بولمه‌ده اوینك صول یاق استینه سینه تره‌لوب کراوات قویلمشدر. کراواتقه توشه‌ك جایلوب، باش قویاچق برینه زور منده‌ر لر قویلوب، اوستلرینه آق جایمه یابلمشدر. کراواتنك تیره‌سینه آق توسلی آزغنه قزلغه مائل چبلدق قورلوب، چبلدقنی اورتاسندن ایکی یاقغه آیروب، کروب یاتور اوچون ایشك حاضرله‌نمشدر.

زور بولمه: بولمه ایشگندن کرکاچده اوڭ یاقده پوچماقده زور صاندق، صاندق اوستنده معصومنڭ نماز کیوملری، کیوملر اوستنده نمازلق، نماز لق اوستنده قزل فسکه چورناغان چالما، شولوق طرفده، توردن ایکنچی تره‌زه طوغر وسنده اوستال، اوستال اوستنده بودیلنی ساعت هم کتابلر، شول ایکی تره‌زه آراسنده زورغنه کوزگو، کوزگونك تور یاغنده چیسلا لق، شول نرسه‌لرنك هر قایوسی اوز اورنلرنده بر زنت اولوب طور

مقلەدر. توردە ایکی ترەزە آراسندە زورغنە رامقا قویلمش، رامقانك ایك یوقارو سطرندە (یولندە) کلمەءشهادت، آندن توبان ایکنچی سطرندە (محمد سید الـکونین والثقلین . . . .) اوچنچی سطرندە (هو الحبیب الذی ترجی شفاعته . . . .) قالون، قالون حرفلر برلە شول عبارتلر یازلمشدر.

معصومنك عادتی: ایرتە طورور، طهارت آلور نماز اوقور، نمازدن صوك دعا قیلور، طوروب نمازلغنی، چالماسنی صاندق اوستینە قویار، صوك کوزگوگە قارار (الحمدلله) دیور، چیسلالقغەدە کوزینی صالور، اولـگی کوننك کاغدینی یرتوب آلور، چیسلالقنی اوزینك عمری دیە گمان ایدەر، هر کوننك کاغدینی یرتوب آلغاندە، عمرمنك بر کیساکینی یرتوب آلدم، بر کون عمرم کیمدی دیە اویلار ایدی.

آندن صوك توردەگی رامقاغە قارار، کلمەء شهادتنی اوقور، رسول اکرم حضرتلرینی خاطرینە کیتورور، آکا صلوة ایتور، شفاعتنی امید ایدەر، شول روشدە هر کون اجل کوتەر ایدی. نمازدن صوك ینە یوقو بولمەسینە کروب کراواتقە یاتور، بر آزغنە یوقلار، طوروب چای اچار، صوك کتاب قارار، قرآن اوقور، رسول اکرم چغوب یورور، اویگە کرور یاتوب طورور، شو روشدە کوننی اوتکازور ایدی. بر وقتدە تواریخ کتابلری قاراب اوطورغاندە، خاتم الانبیاء حضرتلری کیلمەسدن ئلك، ایاد قبیلەسندن، شاعرلك وخطیبلق برلە مشهور اولان، قیس بن ساعدەنك [سوق، عکاظ] دیکان اورندە، خاتم الانبیاء حضرتلرینك کیلووندن خبر ویردکنی: شول خصوصدە بیك گوزل بر خطبە اوقودقنی کتابدە کوردی، شول خطبەنك ترکچە ترجمەسنی کوزدن کیچردی، تاتارچە ترجمەسی اولسە دخی آچق هر کم آکلارلق بولور ایدی، دیەرك ترکچەدن خالص تاتارچەغە ترجمە قیلماقچی بولدی.

قولینه قلم آلوب بر آز ترجمه قیلدی ایسەده اوزنده آغراق سیزدی، قلمنی قویدیده «هر اشنی وقتنك اشلەمك تیوشلیدر، صوك اشلەنگان اشنك برکاتی یوقدر، وقت ایسه صاتوب آلونەیدر، (وقت ایله یاقوت آلنور، اما یاقوت ایله وقت آلنماز) دیگان سوز بیك حق وطوغرو سوزدر.» شول سوزلرنی اینوب طوقتادی.

معصومنك صرخاو بولووینه سبب شول ایدی: مدرسەده وقتده یولداشلر ایله کیچ چغوب یورگانده صاقلاب طوروچی مو ژیك لرگه اوچراب، معصومغه آتلردن قاچوب، بر نیچه ساعت طوروغه طوغری کیلدی، بیك صالقون وقتلر اولدیغندن، نهایت درجەده طوڭوب صرخاولادی. اویگه قایتوب بر آی طورغاندن صوك دوقتورغه باردی دوقتور آورونك یورەکده، وفنا درجەده اولدیغنی، معصومنك اوزاقلامی دنیادن کیده چکنی خبر بیردی. شولای بولسه ده دوقتور دارو بیردی، بیك طنچ اورنك، غایتك نزاکتله معامله ایدلوب، عضب. کدر، سرور کبی طبیعتی بوزاچق نرسەلردن صاقلانوب، شول دارونی استعمال ایلەدکده بر یل دنیاده طورەچقنی سویلەدی.

شوندن صوك معصوم اویلرینه قایتوب، دوقتور بیرگان دارونی استعمال ایدەرك اجلنی کوتوب قالدی. معصومنك حالی بعض وقتده ینگل، بعض وقت آغراولور، حالی آغر اولغانك فقط یاتوب طورور، حیات آبصطایده کرور، سویلەشوب اوطورور، معصومك هر ایرتەده، بلکه بو کون آخر کورووم بولور، دیوب آناسینك قولینی اوبەر، حیات آبصطاینك یوزینه قاراب جلمایوبقنه «بنم اوچون قایغورماڭز! صبر ایتڭز! خدانك رحمتی کیكدر، حق تعالی حضرتلری (رحمتم غضبمدن کیك) دیمشدر، پیغمبرمز صلی الله علیه وسلم «صبر ایتکان اوستون بولور» شول سوزلرنی سویلەر ایدی. کوب کونلری اوتوب دوقتور نك ایتکان کونلری ینوب، بر نیچه کونلر اوتوبده

کیندی ، شولای بولسه‌ده معصومنك حالی آغر فقط یاتوب طوره ایدی. برکون معصوم ایرته اویاندی، جانینه یکل‌لك کیلگان کبی اولدی ، جان قوتی برله طشقه چغوب کردی ، طهارت آلوب نماز اوقودی، لیکن آیاق اوستنده اوقی آلمادی.

اولگی عادتچه کوزگوگه قارادی. صوك چیصلالق‌نك کاغدینی یرتوب آلدی، شول وقتده، عمرمنك آغرعی کیسه‌گی،قاللدق حسابی دگلمی دیه کوکلینه کیلور ایدی. شوندن توره‌دگی رامقاغه قاراب کلمهٔ شهادة اوقودی، رسول اکرم حضرتلرینه صلوة ایتدیك اورنینه باروب یاتدی، آزغنه یوقلاب اویاندی ، آیاز ، قویاشلی کون ایدی ، طوروب طشقه چقماقچی بولدی ، اورنندن طوره آلمادی ، شولای بولسه‌ده جان قوتی بار ایدی .

بووقتده قویاش معصومنك حالینی کورور ، طشقه چقارغه قدرتی یوقلغنی بلور ، یاقتوسنی معصومنك بولمه‌سینه توشرور ، معصومنك کوکلنی آچارغه، قایغوسنی ساچارغه طرشور ایدی. حیات آبصطایك معصوم یانینه کردی ، حالك نیچك؟ دیوب صورادی ، معصوم« حالم آغر بولسه ده کوکلم شاددر » دیوب جواب بیردی . معصوم کراواتده آق جایمه (پریستینه) اوستنده آرقاسی‌ابله چالقان یاتقان، کوکرکدن توبن یرلارینی آق آدیال ابله یابقان، قارا چاچلری آزغنه چبالغان، ماکغای ساچلری بریاقغه آوغان. قارا کوزلری بر آزباطقان ایسه‌ده کولمسره‌بکنه باطقان، قارا میوقلری یاکاغنه چقغان، ایرنلری قزل کورنسه‌ده قزل‌لغی صیقلانغان ، بوزی آغارغان ایسه‌ده اورتاسی آزغنه قزارغان، باش اوچنده‌کی تره‌زه‌دن قویاش نوری برله چبلدقنك قزغلت شوله‌سی توشوب، معصومنك گوزل کورنمسینه سبب بولغان ایدی.

معصومنی کورگان آدم « آه بوندایون جنایتلرنی ک

قیلغان: طاتلی یمش لر بیره‌چك بر نباتننك كوزل چچككی اوز ا‌گانده. كونگه قارشو قویلغان، كوننك قزولغندن قوورلغانده ضایع بولغان» دیوب كوڭلندن ایتور ایدی.

معصومنك صحبتی شول قدر طاتلی ایدی: معصومنی كورگان آدمنك ینه‌ده كوره‌سی كیلور، یومشاق سوزلری كوڭلنی راحتلاندرور، اجل توشه كنده لطیفه‌لر سویلاب كولدرور، اجل كوتمك معصوم اوچون عادتچه بر اش كبی كورنور ایدی. چونكه معصوم دنیادن چیكلدی، دنیا اشلرینی كوڭلدن چقاردی، چن كوڭل برله حق تعالی گه عبادت قیلدی، طبیعتی صافلاندی، كوڭلی نچكه‌ردی، خلقی توزه لدی، سویله‌گان سوزلریده الله اولدیغندن بیك اثرلی و لذتلی ایدی. بو خصوصده حیات آبصتاینكده بیوك تأثیری اولدی: غایت نزاكتله معامله ایله‌دی، دوقتورننك ایتكان سوزلرینی یرینه كیتوردی، طبیعتنی اوزگارته‌چك شیلردن صاقلاندی، بلكه عمرینك بر نیچه كونلر آرتوینه سبب بولدی.

معصوم طوروب اوطوردی، آناسیننك قولنی اوبدی، انكایم اولمدن برده قورقمایمن، قایچان بولسه‌ده بر اولم، بنم اوچون فقط شولسی آغر كورنه‌در: بری اویره‌نكان یردن كیدوب، هیچده بلنمه‌گان، مثلی كورلمه‌گان بر عالمگه، دنیاغه باروب چیكسز وقتلر آنده طورمق، ایكنچی جانم كبی سویگان آنامدن آیرلوب آنی یالغز قالدرمق، اوچونچی دنیاده‌گی مسلمان قرنداشلرمه برنرسه‌ده قالدرمایچه، دنیادن كیدوب دنیاغه كیلمگان كبی اونوتولمق» یاشلی كوزلری ایله قاراب شول سوزلرنی ایتدیده ینه آرقاسی اوزره یاتدی. شوندن صوڭ معصومنك تنلری قزوب صوصاغان كبی بولوب صو صورادی، حیات آبصتای ایكنچی اویدن بر چنایاق صو كیتردی، معصوم آرقاسی اوزره یاتوب یوقارو باقوب طورور، ایرنلری آزغنه سلكنكان كبی

کورنور ایدی ، حیات آبصتای اچمیسگمی ؟ دیدی ، معصومدن جواب کیلمەدی ، حیات آبصتای معصومنك قولینی کوتاروب قارادی ، بو وقتده معصومنك بدننده ادارهٔ روحانیه بتمش ، روحی عالم ارواحه چیککلمش ، تیلیغرام کیسلمش ، آپاراتلر توگلمش ، بدن دینولان مملکت طبیعت جسمانیه اداره سینه کرمش ایدی .

ایکنچی کون برنچی ساعتده معصومغه [کل شیء یرجع الی اصله] قاعده سیله حکم ایدلدی ، قارت آناسینك قوینینه کردی . قرآن اوقلدی . دعا ایدلدی ، معصوم قارت آناسینك قوچاغنده ، وجودی معلوم ، حقیقتی مجهول اولان باشقه دنیانی ، چیکسز عمرنی کوتوب قالدی . حیات آبصتای برنچی محبوبندن تذکیره اولەرق قالمش ، ایکنچی محبوبندن ده آیرلدی ، خیالنده ایکی محبوبنك فقط صورتلری قالدی .

دنیاده اوزینك وفاسزلغنی یرینه کتوردی . حیات آبصتای وفاسز دنیا برله اورششور ، صبر قورالنی طوتوب ، وفاسزلغینه قارشو صوغشور ، بو خصوصده ، ۲ نچی بابده ذکر ایدلمش قارت بیکه نك قزی . . . بیکه بولوشور ایدی . . . بیکه حیات آبصتای‌غه کیلور ، حاجت نرسەلرینی اوزی ایله کیترور ، بر یا ایکی کیچ قوناق بولور ، صوك اوینه قایتوب کیدر ایدی . حیات آ بصتایده . . . بیکه گه بارور . . بیکەده « آخرت دوستم بدر الحیات کیلگان » دیوب آچق یوز یاغشی سوز یرله قارشو آلور ، حیات آبصتای هم قوانور ، باشندن اوتکان اشلرنی ، یاش وقتده فخرالاسلام حضرت برله آراده بولغان واقعەلرنی ، بیکه برله سویلەشور ، شونك برله کوکلینی یواتور ، دنیانی اوتکارور ایدی .

صوك — محمد ذاکر الهادیی